

АРТ-ТЕРАПЕВТИЧНІ МЕТОДИ В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ З ДІТЬМИ-ІНВАЛІДАМИ

УДК 159.9:376.3-053.4

КУЗЬМІНСЬКА Л.Д.

к.пед.н., доцент кафедри соціальної роботи і педагогіки ВМУРОЛ «Україна», м. Київ

БУЛИГІНА Т.І.

студентка 6 курсу, спеціальність “Соціальна робота”, Інститут соціальних технологій ВМУРОЛ, м. Київ

У статті актуалізовано значущість і проаналізовано особливості практичного впровадження арт-терапевтичних методів у Відділенні соціально-медичної реабілітації дітей з ДЦП, розумово відсталих дітей та дітей з ураженням ЦНС.

Ключові слова: *арт-терапевтичні методи, соціальна робота*

АРТ-ТЕРАПЕВТИЧЕСКИЕ МЕТОДЫ В СОЦИАЛЬНОЙ РАБОТЕ С ДЕТЬМИ-ИНВАЛИДАМИ

В статье актуализирована значимость и проанализированы особенности практического использования арт-терапевтических методов в Отделении социально-медицинской реабилитации детей с ДЦП, умственно отсталых детей и детей с поражением ЦНС.

Ключевые слова: *арт-терапевтические методы, социальная работа.*

Постановка проблеми. У сучасному світі значно зросла кількість дітей з порушеннями нормального розвитку. Їхній розвиток може бути наближений до нормального лише за умови правильного виховання та спеціального навчання.

Дітям із вродженими й набутими вадами розвитку потрібні спеціальні умови виховання та навчання, спрямовані на коригування їхніх вад і розладів, загальний розвиток і соціалізацію. Працюють з ними педагоги відповідного профілю, соціальні працівники, психологи.

Формулювання цілей статті. Для надання якісної допомоги таким дітям необхідно знати й уміти застосовувати різні методи соціальної роботи. Тому апробація та аналіз арт-терапевтичних методів у соціальній роботі є актуальною проблемою.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми арт-терапії досліджують багато вчених-теоретиків і практиків: Н. Волкова, В. Газолишин, Н. Єщенко, А. Капська, О. Марчук, Р. Павелків., С. Рибаківа, О. Цигипало., Н. Полякова, О. Пінчук та ін.

Арт-терапевтичний метод у соціальній роботі розглядають як шлях подолання соціальних дисфункцій через творче емоційно-образне переживання.

Виклад основного матеріалу. У роботі з дітьми-інвалідами фахівець із соціальної роботи повинен застосовувати найоптимальніші та

найефективніші методи і форми роботи. Однією із груп методів психокорекційної роботи є терапія за допомогою різних видів мистецтва. Мистецтво – це та гармонійна частина духовного багатства особистості, що формує її внутрішній світ, розвиває естетичні смаки, інтелектуальні здібності та служить моральному вдосконаленню. Це сприяє всебічному розвитку особистості, формуванню почуття прекрасного, здатності сприймати і розуміти красу в природі, побуті й праці.

Загальновідомо, що коли діти займаються образотворчим мистецтвом, це розвиває їхнє мовлення, розширює світогляд, завдяки цьому вони навчаються бачити й розуміти прекрасне та отримують позитивні емоції: радість, захоплення, задоволення від сприйняття і створення прекрасного.

Зокрема, ізотерапія дає позитивні результати в роботі з дітьми із затримкою психічного розвитку, мовними розладами, порушенням слуху, розумовою відсталістю, в разі аутизму, коли вербальний контакт ускладнений. У багатьох випадках малюнок терапія виконує психотерапевтичну функцію, допомагаючи дитині впоратися зі своїми внутрішніми проблемами.

Слухання музики, що впливає на психоемоційний стан людини, зумовлює певні гормональні та біохімічні зміни в організмі, справляє позитивну дію на інтенсивність обмінних процесів. Позитивні емоції, які виникають під час звучання музики, стимулюють інтелектуальну діяльність.

Музику широко застосовують у дитячій неврології. Вона розвиває здатність дитини слухати й аналізувати, активно впливає на її настрій, сприяє формуванню мови і психіки [1].

Докладніше розглянемо результати діяльності та практичного впровадження арт-терапевтичних методів у Відділенні соціально-медичної реабілітації дітей з ДЦП, розумово відсталих дітей та дітей з ураженням ЦНС і порушеннями психіки Святошинського району м. Києва. Діяльність цього закладу спрямована на здійснення соціальної, медичної, трудової та психологічної реабілітації, забезпечення умов для формування соціально-адаптивної та соціально-продуктивної особистості.

Основним завданням відділення є створення умов для здійснення соціально-медичної реабілітації дітей-інвалідів, організація занять з метою набуття найпростіших трудових навичок (прибирання кімнати, прання, прасування, приготування їжі, миття посуду тощо). З вихованнями відділення працюють досвідчені фахівці, які навчають дітей-інвалідів, допомагають їм адаптуватися у навколишньому середовищі. До кожної дитини спеціалісти використовують індивідуальний підхід. Працівники відділення постійно працюють над удосконаленням методів виховання та реабілітації

дітей-інвалідів, вивчають і застосовують кращий досвід роботи, співпрацюють з методичними закладами.

У відділенні систематично проводиться комплекс соціально-реабілітаційних заходів, сеанси трудотерапії (ліплення, малювання, аплікація, інші види ручної праці). Забезпечено умови для спілкування вихованців і набуття ними навичок самообслуговування. Передбачено заняття з логопедом, психологом, інструктором із праці, ЛФК і лікувальний масаж; крім того, досвідчені фахівці проводять з дітьми колективні та індивідуальні заняття, спрямовані на розвиток розумових здібностей, мовлення, пам'яті, логічного мислення, дрібно-моторики, навичок ходіння, сидіння, розширення світогляду, а також реабілітаційні заняття для поновлення і набуття навичок максимально самостійного життя в соціальному середовищі.

Відбуваються також музичні заняття, які є складовою частиною загальної системи навчання й виховання дітей з особливими потребами. На музичних заняттях діти розучують пісні, завдяки чому збагачується їхній словниковий запас та усуваються дефекти розвитку мови. Музичне виховання спрямоване безпосередньо на розвиток основних рухів, зорового та слухового сприйняття і мовної діяльності. За допомогою музики розвиваються особистісні якості: самостійність, пізнавальна активність, уміння долати труднощі, пов'язані з психічними розладами. Музичні заняття – це терапія для дітей відділення, яка сприяє внутрішньому вивільненню дітей, надміру заглиблених у себе. Діти охоче беруть участь у святкових ранках та музичних заходах. Це і декламування віршів, пісенні виступи, гра на різних музичних інструментах, участь у сценічних імпровізаціях, розгадування загадок, кросвордів.

У відділенні заплановано створити релаксаційний тренажер для дітей з ураженням нервової системи, який має складатися із підвишеного гамака, магнітофона й навушників для прослуховування терапевтичних музичних композицій.

Найбільшим досягненням для дітей-інвалідів відділення виявилися переможні виступи на конкурсі «Повіримо в себе», де виступ оцінює професіональне журі. Так, 2010 року діти зайняли перше місце в номінації «Вокально-інструментальний жанр», а наступного 2011 року – перше місце в номінації «Оркестр». Завдяки участі в конкурсах життя дітей-інвалідів збагачується і стає цікавішим, покращується їхній психічний та емоційний стан. Такі заходи мобілізують у дітей з особливими потребами їхні розумові, творчі здібності, внутрішньо організують їх, а докладені зусилля, робота над собою та досягнуті результати підсилюють почуття впевненості у собі й підвищують самооцінку.

У дитячому закладі міститься також сенсорна кімната – створене особливим чином оточення, наповнене різними стимуляторами,

дія яких спрямована на поліпшення роботи органів слуху, зору та рухових рецепторів. Спокійна кольорова гама, м'яке світло допомагають дитині максимально розслабитися й заспокоїтися.

На сьогодні у відділенні перебуває 64 дитини, 10 з яких відвідують консультативні заняття. Працюють 6 груп, у кожній — від 8 до 10 дітей. Також сюди приймають дітей, які відвідують тільки консультативні заняття з працівниками відділення (логопедом, психологом, інструктором із ЛФК, фізіотерапевтом, педагогом з праці, учителем музики). Кожна дитина займається з призначеним для неї спеціалістом і отримує повноцінні заняття. На таких консультативних заняттях разом з дітьми можуть бути присутні й батьки (опікуни) — вони отримують поради від спеціалістів та опановують основні прийоми ранньої психокорекції та фізичної реабілітації своїх дітей. Кожна дитина відділення має картку індивідуальних занять, а педагоги-інструктори ведуть відповідні щоденники, в яких занотовують необхідні рекомендації для батьків.

Усі діти, які відвідують ці заняття, мають індивідуальну реабілітаційну програму. Відповідно до цієї програми фахівці відділення розробляють індивідуальні плани реабілітаційної роботи з кожною дитиною. Для безперешкодного доступу дітей-інвалідів до закладу будівля обладнана зручним пандусом та підйомником, який дає змогу піднімати дітей-інвалідів на другий поверх.

Ефективним є метод арт-реабілітації — у «позі ембріона» з музичним супроводом, яка належить до однієї з основних рефлексорних поз. У такій позі плід перебуває в утробі матері, й саме в цей період розвиваються функції головного мозку та його структури. У «позі ембріона» з відтворенням повільних рухів та музичним супроводом у дитини відбувається найповніше розслаблення всього організму із включенням дозрівання функцій головного мозку. Дитина прослуховує одну композицію, доки не почне на неї позитивно емоційно реагувати. Після того як засвоєно одну мелодію, дають прослухати іншу.

Надзвичайно важливе значення мають ігрові методи корекції. Гра — найприродніша форма життєдіяльності дитини. У грі дитина активно взаємодіє із зовнішнім середовищем, розвиваються її інтелектуальні, емоційно-вольові, морально-особистісні якості, формується особистість загалом.

У процесі гри фахівець із соціальної роботи спостерігає за поведінкою дитини — це дає йому певний діагностичний матеріал для того, щоб запропонувати дитині таку гру і роль у ній, які допоможуть їй краще усвідомити свої проблемні сторони і сформувати ті навички соціальної взаємодії, які в неї відсутні або не досить розвинуті. Гра сприяє звільненню від напруження,

стереотипів, стимулює розвиток енергійності, оптимізму, позитивне мислення.

З огляду на індивідуальні особливості розвитку дитини застосовують ще метод казкотерапії – створення особливої піднесеної, казкової атмосфери, яка робить дитячі мрії дійсністю і нейтралізує страхи, пригніченість.

Казки для казкотерапії слід складати для кожної дитини окремо, виходячи з її особливостей, орієнтуючись на подолання тих проблем і страхів, які притаманні конкретній дитині [4]. Така казка сприяє самоаналізу, розвитку уяви і творчому мисленню. Головний герой переживає ті ж емоції, що й дитина, долає ті самі страхи й комплекси, знаходить вихід із проблемної ситуації. Таким чином, дитина порівнює себе з персонажем, аналізує його поведінку і, як наслідок, вчиться долати труднощі різного характеру в реальному житті.

Ефективним методом роботи з дітьми є так звана удавана присутність [3, С. 109], коли дитині пропонують поглянути на картину й уявити себе в ній. Наприклад: «Спробуємо уявити себе в цій картині, ляжемо на гарячий пісок, закиньмо голову й подивімось на небо, тепер заплющимо очі, уявімо яскраве сонячне проміння, прислухаємось до шуму хвиль та крику чайок...» Після цього доречно провести бесіду, поставити низку запитань: «Що ви відчували, коли уявляли себе на березі моря? Яким було небо? Які звуки ви почули?» тощо. Діти, які можуть розмовляти – відповідають, інші – спілкуються із фахівцем за допомогою альтернативного спілкування (обирають малюнки, піктограми). Таке захопливе ознайомлення дітей з образотворчим мистецтвом розвиває мовлення, розширює світогляд, навчає бачити і розуміти прекрасне, розвиває їхнє естетичне чуття.

Цінну інформацію про внутрішній світ дитини, її ставлення до навколишнього середовища, динаміку переживань, особливості сприймання та інші аспекти психіки отримуємо внаслідок аналізу продуктів діяльності.

На основі дитячих малюнків можна робити висновки щодо рівня розумового розвитку тих, хто їх намалював. Під час опрацювання малюнків ми звертаємо увагу на вибрані дітьми теми, образи, манеру зображення, процес малювання (скільки часу дитина витратила на роботу над малюнком, міра натхнення тощо).

Особливо важливим діагностичним показником є колір, який дитина використовує не стільки як зображальний засіб, як спосіб виявлення свого ставлення до того, що вона зображає. Позитивне ставлення, радість виражається, як правило, в чистих, світлих, яскравих барвах – рожевій, червоній, помаранчевій, жовтій, зеленій, голубій, бузковій. Неприємне подано зазвичай темними кольорами [2, С. 28].

Відділення соціально-медичної реабілітації дітей з дитячим церебральним паралічем, розумово відсталих дітей, дітей з ураженням центральної нервової системи та порушеннями психіки надає істотну допомогу сім'ям, які мають дітей з різними вадами розвитку. При цьому дуже багато важить зацікавленість та діяльне залучення до комплексної арт-терапевтичної роботи батьків таких дітей.

Висновки. Арт-терапевтичні методики, які використовують у соціальній роботі з дітьми-інвалідами, спрямовані на відновлення й корекцію структури особистості. Головна особливість цих методик полягає в тому, що їх переважно застосовують у певних індивідуально орієнтованих поєднаннях, активізуючи розвиток, соціалізацію дитини, одночасно впливаючи на її свідомість, діяльність і поведінку, створюючи додатковий ресурс для посиленої інтеграції в соціум.

Літератури

1. Марчук О. П. Музикотерапія як одна з форм немедикаментозного лікування людини [Електронний ресурс] — Режим доступу // <http://www.rusnauka.com/ONG.../17871.rtf.htm> від 10.02.2012.
2. Павелків Р. В., Цигишало О. П. / Дитяча психологія: Навч. посіб. — К.: Академвидав, 2008. — 432 с.
3. Реабілітаційний супровід навчання неповносправних дітей: методичний посібник // Упоряд.: А. Луговський, М. Сварник, О. Падалка. — Львів: Колесо, 2008. — 144 с.
4. Рыбакова С. Г. Арт-терапия для детей с задержкой психического развития: Учеб. пособие. — СПб.: Речь, 2007. — 144 с.
5. Соціальна робота в Україні: Навч. посіб. // І. Д. Зверева, О. В. Безпалько, С. Я. Харченко та ін./ За заг. ред.: І. Д. Зверевої, Г. М. Лактіонової. — К.: Центр навчальної літератури, 2004. — 256 с.

The article actualizes significance and analyzes features of practical implementation art-therapeutic methods in the social and medical rehabilitation of children with cerebral palsy, mentally retarded children and children with CNS-disorders.

Keywords: *art-therapeutic methods, social work.*